

CONSIDERAȚII ASUPRA LOGICII LUI SIMION BĂRNUȚIU

Cursul de Logică tipărit la Iași, în 1871

CLAUDIU MESAROȘ

Istoria gândirii filosofice românești este încă o problemă deschisă și controversată. Condițiile de posibilitate ale unei asemenea construcții culturale nu pot fi discutate decât în urma unor evaluări analitice, chiar cu rezervele sceptice și cu instrumentele critice disponibile, exercitate asupra fiecărei posibile contribuții în parte.

Discuțiile care s-au purtat până acum în legătură cu posibilitatea și legitimitatea constituirii unei istorii a filosofiei românești au fost animate de câteva opțiuni principale. Cea mai cunoscută pare a fi părerea construită și promovată de așa-zisul “grup de la Păltiniș” (avându-i ca lideri de opinie pe G. Liiceanu și A. Pleșu), în viziunea căruia filosofia românească nu are încă nici datele, nici vârsta, nici proiectele necesare constituirii unei identități proprii¹. Un alt tip de opinie este cel conform căruia istoria filosofiei românești este istoria proiectelor, întreprinderilor, operelor scrise, etc., de către pleiada de gânditori români care au lăsat în urma lor un text de factură filosofică, indiferent dacă au avut sau nu capacitatea de a constitui școli. Astfel, este posibil oricând să vorbim despre o istorie a filosofiei românești, istorie care ar cuprinde ideile filosofice exprimate în scris de gânditori cum ar fi Neagoe Basarab, Eftimie Murgu, Simion Bărnuțiu, C. R. Motru, Lucian Blaga, etc. De altfel, metodologia de lucru universitară din România se bazează pe aceași idee, asumându-se faptul că *filosofie românească* înseamnă de fapt *idee filosofică exprimată cultural de către un gânditor român sau născut pe un teritoriu istoric românesc*.

¹ Sunt cunoscute numeroasele intervenții și articole apărute pe această temă. Cea mai recentă intervenție publică a lui Gabriel Liiceanu am întâlnit-o în revista 22, nr. 492 (1999), pp. 10-11. Cu această ocazie, autorul menționat sugerează ideea că profilul cultural al filosofiei românești are șanse să se contureze matur abia în urma preluării și constituirii unei școli întemeiate pe gândirea lui Constantin Noica, primul filosof român care a lăsat o operă originală și specifică, valorificabilă din perspectiva unui proiect cultural național. Filosofii anteriori, în opinia lui G. Liiceanu, nu au formulat decât expresii particulare ale învățăturilor primite în școlile filosofice europene pe care le-au urmat. Constantin Noica reprezintă primul mare proiect cultural românesc, complet și coerent. Prin urmare, am putea spune că, din această perspectivă nu există încă o istorie a filosofiei românești.

Aceste două tipuri de atitudini reprezintă răspunsurile extreme la întrebarea dacă există sau este legitim să vorbim despre o istorie a filosofiei românești sau despre o filosofie românească. Diferitele nuanțe intermediare sunt interesante și, uneori, mult mai pragmatice, dar nu ne vom extinde asupra lor.

Intenția acestui articol este de a ilustra, prin câteva observații, ideea că istoria filosofiei românești conține elemente culturale importante, natura lor fiind aceea a unei adecvări sincrone cu spiritul cultural european. O astfel de adecvare o reprezintă și cultivarea Logicii în mediul universitar românesc al primei jumătăți a secolului al XIX-lea. Câteva note de lectură asupra cursului de logică ținut de Simion Bărnuțiu la Iași pot releva faptul că, deși în filosofia românească a secolului trecut nu au existat inițiatori de sisteme sau de școli filosofice, a existat totuși un efort însemnat de recuperare a achizițiilor majore din Occident, Școala Ardeleană fiind mediul prin excelență al acestor întreprinderi. Pledăm, deci, nu pentru soluția critică a abandonării oricărui eventual concept de filosofie românească, din lipsă de repere filosofice maxime, ci pentru adoptarea unui concept minim de "gândire filosofică românească", cu repere chiar marginale în raport cu cultura europeană dar semnificative pentru constituirea spațiului cultural românesc al secolului XX. Nu este vorba despre soluția unei resemnări culte, justificative, față de un minorat ingrat, ci despre acceptarea și punctarea unor eforturi incipiente, fie ele și tardive în context european, eforturi ce marchează în fond momente ale unor încercări (și, dacă doriți, eșecuri) de "intrare în istorie" a culturii române.

Chiar și din perspectiva ideii că "intrarea în istorie" a culturii filosofice românești nu s-a produs nici în ziua de azi, aceste "încercări și erori" nu fac decât să *justifice* epistemologic statutul conceptului de *istorie* a filosofiei românești, istorie care, indiferent de aspectul pe care l-ar avea la un moment dat, și-ar include în mod necesar și *încercările și erorile* trecute.

Din cealaltă perspectivă, a conceptului minimal de istorie a filosofiei românești, aceste încercări devin cu atât mai interesante cu cât orice soluție eronată constituie prin ea însăși, în istoria filosofiei, obiect legitim de studiu.

Evident, aceste argumente rămân valabile atâta timp cât păstrăm presupuziția că problema căutării unui profil pentru gândirea filosofică românească nu este o problemă extrafilosofică. Rămânând într-un ton pesimist, am spune că s-ar putea ca *problema* eternă a gândirii filosofice românești să fie aceasta: căutarea unei identități și a unui vocabular propriu.

La 1826, Grigorie episcopul Argeșului, traducătorul Logicii lui Ioan Damaschin, exprima aceste căutări într-o frază atât de simptomatică încât ne e imposibil să nu o amintim; astfel, se spunea nu fără oarecare obidă, cu un secol și jumătate în urmă, că "toate limbile fără osebite sunt îndemânate la toate științele; că mai mult place muzelor a vorbi în fieștecă neam cu limba lui decât cu alta străină, fiindcă numai limba patriei este destulă a învăța pe cei ce doresc

a le ști, spre a le învăța cu deslușire și cum că fără limba patriei nu numai puțin folositoare s-au arătat școlile și cărțile, ci și fără nici un spor². Mărturia aceasta nu stă numai pentru preocupările vremelnice ale unor cărturari valahi pentru învățăturile lumii academice europene, ci, poate în primul rând, pentru caracterul incomod de permanentizat al idealului de confecționare a unei limbi române culturale. Limbajul filosofic românesc nu are nici azi o dexteritate remarcabilă, cu unele excepții conjuncturale. Constantin Noica relua formularea unui astfel de ideal peste mai mult de un secol, spunând că “universalul trebuie să se întrupeze, de fiecare dată, în câte o limbă istorică” iar noi, românii, am rămas datori lumii cu “restul” nostru de universal³.

Intenția de a vorbi fie și în fugă despre o carte de logică a lui Simion Bărnuțiu are ca imbold acest câmp tematic. Expunerea logicii făcută de profesorul ardelean poate uimi, la o primă impresie, un cititor de astăzi prin câteva lucruri importante: concizie extremă, conținut impresionant de modern structurat, raportare critică la autorități, tratare “la zi” a problematicei și o terminologie surprinzător de tehnică. S-a observat⁴ de altfel că în lucrările filosofice ale lui Bărnuțiu întâlnim punerea în circulație a unor termeni ca: ontologie, concept, modalitate, categorie, totalitate, substanțialitate, cauzalitate, tragic, sublim, etc.

Simion Bărnuțiu nu este o figură incipientă în predarea și popularizarea logicii în țările române. Ca să nu ne referim decât la epoca modernă, amintim traducerea logicii lui Condillac de la 1825, făcută de Vasile Vârnăv⁵, apoi lucrările în limba latină editate la Cluj în 1806 și 1807 (autori: Josephus Körmoczi și Paulus Sebiș), apoi activitatea lui Eftimie Murgu, profesor la Iași (1834-1836, la Academia Mihăileană) și la București (1836). Menționăm apoi *Logica* lui Eufrosin Poteca, traducere după Heineccius (Buda, 1829), *Manualul de filosofie*, traducere a lui Augustin Treboniu Laurean (1854), *Elementele de filosofie* ale lui Krug

² *Logica* de Ioan Damaschin, tradusă de Grigorie, episcopul Argeșului, București, 1826, p. 5.

³ Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Editura Eminescu, București, 1987, pp. 7-9.

⁴ Radu Pantazi, *Simion Bărnuțiu, Opera și gândirea*, Editura științifică, București, 1967, p. 214. Alte câteva lucrări mai semnificative care se ocupă de (sau cuprind părți ori pasaje despre) opera filosofică a lui Simion Bărnuțiu: Nicolae Bagdasar, “Concepția social-politică a lui Simion Bărnuțiu”, în revista *Studii și cercetări științifice*, tom IV, 1955; G. Bogdan - Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, “Cultura Națională”, 1924; Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, “Contribuții la cunoașterea activității filozofice a lui Simion Bărnuțiu”, în *Revista de filozofie*, București, Editura Academiei, XI, 1964; D. D. Roșca, “Europeanul Bărnuțiu”, în *Luceafărul* (serie nouă), an IV (1944), aprilie-mai, Sibiu, 1944. Acestea sunt principalele contribuții referitoare la viața și opera lui Simion Bărnuțiu, încheiate de cuprinzătoare pentru a face inutilă orice insistență, în studiul de față, asupra amănunțelor biografice. Pasaje sau capitole mai semnificative despre *logica* lui Bărnuțiu se găsesc mai ales în lucrările lui G. Bogdan - Duică și R. Pantazi.

⁵ Titlul acestei traduceri era următorul: Condillac, *Loghica sau învățăminte talmăcirii meșteșugului de a se socoti cineva bine. Scriptură elementară pe care s'fatuă școlilor palatine au cerut-o și au cercetat-o. Scrisă de Condillac și acum întăreș dată de pe grecească pe limba moldovenească talmăcită de banul Vasile Vârnăv, 1825*. *Logica* lui Condillac circulase în Țările Române, înainte de această traducere, într-o versiune grecească datorată lui Daniil Philipide (1801).

traduse de Timotei Cipariu (1861). Apar însă și lucrări redactate direct în limba română, cum sunt cele ale lui Genadie Enăceanu (*Partea a doua a filosofiei, Loghica*, 1868), Constantin Leonardescu (*Methodulu in scientele phsyconaturale, esacte, morale și politice. Inducțiunea, analogia și deducțiunea. These pentru a obține gradulu de licențiatu în litere și philosophia*, București, 1868)⁶.

Preocupările de logică ale lui Bărnuțiu și-au găsit expresia mai întâi la Blaj și apoi în cursul predat de acesta la Universitatea din Iași și publicat postum la 1871, la "Tipariulu Tribunei Române"⁷. Nu este lipsit de semnificație faptul că prelegerile de logică apar, la 1871, tipărite împreună cu cele de psihologie. Deși opțiunea nu a aparținut lui Bărnuțiu (apariția fiind postumă), ea trădează o asociere care se poate datora atitudinii senzualiste, pătrunsă în Țările Române prin traducerea lui Daniil Philipide (1801, în limba greacă) și apoi cea a lui Vasile Vârnab (vezi nota 5, final).

Atât psihologia cât și logica își justifică statutul prin valoarea instrumentală. Astfel, "Introduptiunea" la prelegerile de psihologie începe prin a itera că "*Tota scientiia omului se intemeiază pre cunoscentiia de sine, adeca, pre scirea despre firea nostra însasi*"⁸, formulă ce face posibilă introducerea ideii că există trei certitudini fundamentale și incontestabile pe care se bazează întreaga cunoaștere psihologică: 1. "*Eu sciu cumucă sunt*"; 2. "*Eu sciu, cumucă afara de mine mai e unu altu ce*"; 3. "*Intre omu si intre lucrurile afara dein densulu e una comuniune seau unu comerciū impreunatu*"⁹. În complementaritate cu psihologia, logica "se mărginesce numai la cugetarea singură, ea se abate de la obieptulu de care sîarî pote tiene altîmentrea"¹⁰.

Bărnuțiu ține primele sale cursuri de logică la Blaj, perioadă din care se păstrează manuscrisul intitulat *Despre philosophia despre totu* (Blaj, 1857), unde este inclusă lucrarea *Invetiatura cugetarii* (logica). În 1860 va fi numit profesor la proaspăt înființata Universitate din Iași, unde va ține cursuri de drept, filosofie, psihologie și logică.

În afară de faptul că foarte puțini din autorii care s-au ocupat până acum de activitatea lui Simion Bărnuțiu se referă suficient la prelegerile și scrierile sale de logică, marea parte a observațiilor se rezumă la a sublinia caracterul didactic și lipsit de originalitate a textelor sale filosofice. Nicolae Bagdasar, scriind despre concepția social-politică a lui Simion Bărnuțiu, insistă asupra concepției dreptului

⁶ Mai multe amănunte despre logica premaioresciană în țările Române, în A. Dumitriu, *Istoria Logicii*, ediția a III-a, vol. IV, Editura Tehnică, București, 1998, pp. 317-325.

⁷ Titlul complet al publicației era următorul: "*Psychologi'a empirica și Logica* de Simeone Bărnuțiu, Doctore în legi, profesore de dreptulu naturale, de dreptulu gentiloru, de dreptulu publicu alu Româniloru și de filosofia la Universitatea de Iași. Iași, Tipariulu Tribunei Române, 1871". Am utilizat unul din cele trei exemplare aflate la Biblioteca Centrală Universitară "Eugen Todoran" din Timișoara (cota 114186).

⁸ Simion Bărnuțiu, *Psychologi'a empirica și Logica*, Iași, 1871, p. 1.

⁹ *Ibidem*, pp. 1-2.

¹⁰ *Ibidem*, p. 92.

și nu se referă aproape deloc la activitatea filosofică. Singurele aprecieri privesc izvoarele: "Nu altfel decât traducând, prescurtând, eliminând din textele care au stat la baza lor, a procedat Simion Bărnuțiu în lecțiile sale de filosofie. *Psihologia empirică și logica* el le-a predat după lucrarea lui Ios. Beck, *Philosophische Propädeutik. Ein Leitfaden zu Vorträgen zu höhern Lehranstalten*, un manual pentru școlile secundare, iar *Pedagogia* după manualul lui A. H. Niemeyer..."¹¹. Această atitudine este tributară lucrării lui Bogdan Duică (vezi nota 4, final). Bagdasar conchide că "nici în domeniul dreptului, nici în acela al filosofiei nu poate fi vorba la Simion Bărnuțiu de idei proprii, originale"¹², de interes rămânând doar activitatea sa profesională și ideile social-politice referitoare la poporul român. Ulterior, D. Ghișe și P. Teodor¹³, într-un studiu dedicat activității filosofice a lui Simion Bărnuțiu, încearcă să atenueze acest curent minimalizant, susținând că Bărnuțiu este critic și dă exemple proprii în cursurile sale de drept și filosofie. Respingând opinia lui Duică, după care Bărnuțiu ar fi predat un Krug simplificat, autorii menționați, identificând unele manuscrise din vechea bibliotecă centrală de la Blaj (ulterior depozitate la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române), arată că curentul interpretativ lansat de Duică și Bagdasar se bazează pe informații insuficiente.

Ceea ce avem în față este deci un curs universitar, o abordare didactică a științei logicii, structurată în următoarele capitole: *Introduptiune* (Conceptulu; Divisiunea; Alte divisiuni; Valoarea logice; Istoriia logice.), *Partea I: Logic'a curata* (Logic'a elementaria și metodologia; Criteriale adevărului; Criteriale logice; Legea identității; Legea contradicției; Legea rațiunii; Legea exclusivității; Elementele cugetării; Conceptele; Considerațiunea conceptelor; Cantitatea conceptelor; Cantitatea intensivă; Cantitatea estensivă; Căderea conceptelor; Relațiunea conceptelor; Identitatea și diversitatea conceptelor; Conveniența și repugniența conceptelor; Opusitiunea contradictorie și contrară; Esențialele și accidentalele conceptelor; Concepte generale; Modalitatea conceptelor; Operațiunile minții prin care produce conceptele după formele lor), *De judecia* (Judeciul; Materiia și forma judeciului; Formele logice ale judecialor; Cantitatea judecialor; Căderea judecialor; Relațiunea judecialor; Modalitatea judecialor; Forme de propusitiuni; Comparatiunea judecialor; Identitatea judecialor; Diversitatea judecialor; Subordinațiunea și coordinațiunea judecialor; Conveniența și repugniența judecialor.; Conversiunea și contrapusitiunea judeciului; Diversitatea judecialor în respectul științific), *De rațiunamente* (A rațiunea și rațiunamente; Cele trei judecia sau propusitiuni;

¹¹ N. Bagdasar, "Conceptia social-politică a lui Simion Bărnuțiu", în *Studii și cercetări științifice*, IV (1955), nr. 3-4, Filiala Iași a Academiei Române, Editura Academiei, p. 246.

¹² *Idem*, p. 247.

¹³ D. Ghișe, P. Teodor, "Contribuții la cunoașterea activității filosofice a lui Simion Bărnuțiu", în *Revista de filosofie*, tomul XI, 1964, pp. 357-369.

Terminii ratiunamentului; Form'a ratiunamentului; Formele ratiunamentelor; Ratiunamentulu categorica; Regul'a fundamentale a ratiunamentului categoricu; Regule speciale ale ratiunamentului categoricu; Ratiunemantulu ipoteticu; Regul'a fundamentale a ratiunamentului ipoteticu; Form'a si modurile ratiunamentului ipoteticu; Ratiunamentulu desjuntivu; Modurile ratiunamentului desjuntivu; Regul'a fundamentale a ratiunamentului desjuntivu; Alte regule; Dilem'a, Regulele dilematelor; Modificatiunile ratiunamentelor; Ratiunamentele decurtate si contrase; Ratiunamentului decurtatu; Ratiunamentulu contrasu; Ratiunamentele nemediate; Ratiunamentele identitatii; Ratiunamentele subalternatiunii; Ratiunamentele opusetiunii; Ratiunamentele conversiunii; Ratiunamentele modalitatii; Figurele silogistice; Monosilogimu si polisilogismu; Polisilogismi completi si necompleti; Seriîa silogistica; Prosilogismu si episilogismu; Seri'a silogistica progresiva si regresiva; Polisilogismii necompleti; Soritele; Soritele ordinariu seau comune; Soritele inversu; Resolutiunea soritiloru; Epicheremîa; Paralogismi si sofismate; Paralogismii formali; Paralogismii materiali.), *Metodologiîa logica* (Metodu; Formîa scientiei; Obieptulu si scopulu metodologiei; Metodu analiticu si sinteticu; Trei operatiuni ale sistemii scientifice; Definitiuinea; Speciele definitiunii; Regule definitiunii; Despre divisiuni; Specie de divisiune; Regulele divisiunii), *Despre argumentatiuni* (Argumentatiune; Partile constitutive ale argumentatiunii; Speciele argumentatiunii; Regulele argumentatiunii), *Partea II: Logica aplicata* (Logica aplicata elementaria si metodicîa aplicata), *Logicîa elementaria aplicata* (Aparentia si eroare; Specie de erori; Erori principali si erori derivative; Daca erorile sunt stricatiose; Remediale logice in contra eroriloru; Remediale preservative; Remediale sanative), *Metodologi'a logica aplicata* (Divisiune), *A. Despre cîstigarea cunoscentieloru* (Esperientiîa si caracterele ei logicu; Universalitatea si necesitatea cunoscentieloru empirice; Esperientiîa propria si straina; Meditarea; Audirea; Leptur'a; Critic'a; Ermeneuticîa; Regule ulterioari de leptura), *B. Despre cuminecarea cunoscentieloru* (Invetiamentu si colocutiune; Invetiamentulu; Colocutiunea)¹⁴.

Prima observație, legată de limbaj, este că Bărnuțiu utilizează, între paranteze ori direct, termenii latini corespunzători ai conceptelor logice prezentate. Astfel, întâlnim "conceptulu (conceptus, notio)" (pag. 102), dar și "*Particularia*", transpunere directă. Uneori, Bărnuțiu folosește termeni care nu s-au impus, cum ar fi *motu* (mișcare), *mori* (moravuri), *judecia* (judecată), etc. Încercarea de a "scoate filosofia din jugul și robia limbii latinești (batăr pe jumătate)", cum spusesese Bărnuțiu într-o scrisoare¹⁵, este vădită, chiar și din exagerările remarcate. Pe de altă parte, preocuparea pentru sursele etimologice, în spiritul Iluminismului ardelean, configurează câteva trăsături fundamentale

¹⁴ *Ibidem*, pp. 206-212.

¹⁵ Scrisoare din Blaj, la 5/17 octombrie 1839, către G. Barițiu; după R. Pantazi, *op. cit.*, p. 16.

ale textului: unitate și consecvență terminologică, precizie a formulărilor (caracterul inedit, pentru cititorul contemporan, dat de aerul arhaic al limbajului, este dublat de o permanentă surprindere față de calitățile științifice ale terminologiei bărnuteene).

Logica pe care o prezintă Bărnuțiu este organizată clasic, respectând în esență structura *Organonului* aristotelic (noțiune, judecată, raționament, erori logice, sofisme), cu adecvările de rigoare la inovațiile moderne occidentale (în special teoria baconiană a erorilor gândirii, teoria kantiană a aparenței). Pentru el, logica este știința abstractă a regulilor gândirii, păstrându-și statutul de *organon* al întregii cunoașteri prin științe¹⁶. De fapt, prelegerea urmează îndeaproape expresia sa universitară germană, Bărnuțiu păstrând în text toate legăturile necesare cu Kant (ignorând uneori spiritul acestuia, un simptom general european) și cu succesorul acestuia la catedră, Wilhelm T. Krug¹⁷.

Alte observații importante sunt legate de statutul logicii. Ceea ce întâlnim în această perioadă nu este tocmai logica aristotelică. După cum notează just A. Dumitriu, "aristotelismul este aproape abandonat și Stagiritul nu este pomenit decât doar în legătură cu o tradiție respectabilă, dar care-și pierduse sensul"¹⁸. Acest lucru se întâmplă în Occident (Kant este un reprezentant ilustru al acestei "neoscolastici" care recunoaște doar caracterul venerabil al tradiției logicii, fără a-i cerceta sursele), dar, în acord cu modelul, și în Țările Române. Logica lui Simion Bărnuțiu conține un capitol de *Istoria logicei* de exact 21 de rânduri (pagina 95, ultimele trei pătrimi).

Știința logicii trecea în această perioadă printr-o "neoscolastică", datorată în parte tocmai abandonării scolasticii întreprinse de filosofi occidentali moderni. Într-un ingenuu spirit iluminist, Bărnuțiu notează că filosofi medievali "au făcut multe comentarii asupra organului Aristotelic și l-au înmulțit cu subtilități dialectice de toată specia" (p. 95), înscriindu-se apoi în curentul general european al încercărilor de a da logicii un statut de manual de reguli didactice bazat pe un șablon unic, un nou organon, epurat de "erorile *sensuali, memoriali, imaginare sau fantastice, limbistice, patologice și prejudiciale*" (exprimările aparțin lui Bărnuțiu, pp. 178-181) semnalate de Bacon.

¹⁶ S. Bărnuțiu, *idem*, p. 92.

¹⁷ Wilhelm Traugott Krug (1770-1842), succesorul la catedra lui Kant, având meritul de a fi popularizat filosofia celui dintâi. Lucrarea sa fundamentală de logică (tradusă în limba română, la 1861 de către Timotei Cipariu, sub titlul de *Elemente de filosofie*, apărută la Tipografia seminarului Diecezan din Blaj), este *Logik oder Denklehre* (Logica sau teoria gândirii), Leipzig, 1827. Logica lui Krug este construită în consonanță cu sistemul său de gândire, un "sintetism transcendențial" care-și propune să dea expresie formelor fundamentale ale eului în relația acestuia cu realitatea în întregul ei. Aceste forme fundamentale ale eului sunt prezentate în lucrarea *Versuch über die Prinzipien der philosophischen Erkenntnis* (Meissen, 1801). Evident, Bărnuțiu nu cunoștea doar versiunea românească a lucrării lui Krug. El ținuse cursuri de logică și la Blaj, înainte de apariția acestei traduceri.

¹⁸ A. Dumitriu, *op. cit.*, p. 324.

Extrem de interesant este modul în care definește Bărnuțiu metodele *analitică* și *sintetică*, în calitate de metode de transmitere (*cuminecare*) a cunoștințelor prin învățare (metode didactice): metoda analitică sau regresivă, spune Bărnuțiu, este aceea care “*începe de la condiționat, pre acesta-l desface ca să afle condițiunea*” (p. 195); metoda sintetică sau progresivă “*începe dela condițiune și progresează către condiționat*”. Similitudinea acestor definiții cu cele date de Kant este izbitoare, inclusiv asimilarea lui “analitic” cu “regresiv” și a lui “sintetic” cu “progresiv”, pe care Kant o propusese în *Prolegomene*, pentru a fi aplicate la *metodă*. De altfel, aceste definiții se regăseau, înainte de Kant, în *Logica de la Port-Royal* (1662).

Prima întrebare pe care și-o pune dascălul sălăjean este dacă logica este știință sau artă (în sensul de *techne*). Întrebarea este justă, în contextul în care prezentarea disciplinei este inițiată prin câteva considerații etimologice (*logos*, *episteme*). Răspunsul lui Bărnuțiu este acela că logica este și știință și artă, întrucât, pe de o parte, ne învață să cunoaștem legile gândirii (cugetării), iar pe de altă parte aflarea acestor legi prin filosofare, precum și cugetarea însăși, este o *lucrare artificială a minții omenești*.¹⁹

Logica se divide în “*curată*” (partea care abordează numai legile gândirii în starea lor originară, ignorând condițiile empirice care influențează gândirea) și “*aplicată*” (partea care are în vedere și condițiile empirice ale gândirii, cunoscând erorile și sursele (“*fontanele*”) lor, ca și mijloacele de a evita aceste erori²⁰). Este vorba, cum se poate observa, despre împărțirea aristotelică a logicii în analitică (analiza legilor gândirii și silogistica) și dialectică (analiza construcției erorilor logice), fără a fi însă vorba despre o filiație direct aristotelică sau scolastică, ci de una modernă. După efectuarea acestei diviziuni, Bărnuțiu procedează la respingerea sau echivalarea unor diviziuni “concurrente” ale logicii, întreprindere ce evidențiază caracterul ușor secundar al surselor folosite. Amintind că există și o împărțire a logicii în *analitică* și *dialectică*, tribunul ardelean se grăbește s-o califice drept “superfluă”, întrucât cea dintâi se regăsește în logica curată iar cea de-a doua în logica aplicată²¹.

Logica curată sau analitică este definită într-un spirit foarte apropiat de cel kantian: logica este “*numai unu organu formale seau una disciplina care de descoperitu nu descopere nece unu adeveru cu totul nou, ci daca s'ia descoperitu vre unulu, pre acel'a âlu desface in elementele sale*”, îl prelucrează după legea consecinței și îl completează²².

Criteriul adevărului la care se oprește Bărnuțiu este coerența, după Krug: “*absoluta consonanță a reprezentațiunilor noastre între ele conform cu legile*

¹⁹ S. Bărnuțiu, *op. cit.*, p. 91.

²⁰ *Ibidem*, p. 92.

²¹ *Ibidem*, p. 94.

²² *Ibidem*, p. 94.

minții noastre“. De logică ține însă numai adevărul formal, altfel spus conformitatea cunoștințelor noastre cu legile cugetării analitice (după Bărnuțiu, cele patru principii ale logicii); adevărul material sau metafizic este conformitatea cunoștințelor cu legile cugetării sintetice. Abia amândouă fac adevărul deplin.

Legile gândirii sau principiile logice, deși delimitate ca aparținând formalului, rămân totuși la o inconsecvență a formulărilor. Principiul identității este formulat ontologic (*“totu lucrulu consuna cu sene insusi”*, p. 98), principiul contradicției și cel al rațiunii suficiente au formulări logic-propoziționale (*“nu pune nemica contradicțoriu în cugetarea ta”*, respectiv *“nu pune nimica fora de ratiune!”* – interpretăm aici *“a pune”* în sens de *“a aserta”*), în vreme ce principiul terțului exclus este susținut de o definiție conceptuală (*“deintre doue representatiuni contradicțorie ale unui lucru pune numai pre unia, si daca ai pusu pre acestia, redică pre cealaltă!”*, p. 101).

Spunem definiție conceptuală deoarece termenul de *“reprezentare”* este, la Bărnuțiu, o caracteristică a conceptului (un gen proxim). În cursul de logică definiția conceptului (*conceptus, notio*) arată că acesta este *“una representatiune mediata si comune”* și că se *“cugetă prin note”* sau determinații (*determinationes*) sau predicate (*praedicata, categoriae*)²³. În celălalt text, cel al cursului de psihologie, conceptul ne este prezentat într-un context specific, dar mai larg. Astfel, *înțelesul* (facultatea de a înțelege, altfel spus *intelectul*) este numit și facultatea de a forma concepte, judecăți și raționamente (observăm că așa-zisul *înțeles* este de fapt *cugetarea* sau gândirea, cum le numește Bărnuțiu în cursul de logică²⁴). Conceptul, se spune într-o notă, este *“actul originar al înțelesului”*, acesta (înțelesul sau gândirea) ajungând la operațiile sale ulterioare (judecățile și raționamentele) pornind de la conceptele materiale²⁵. Concluzia este că prin concept trebuie să înțelegem *“unitatea notelor esențiale ale unui lucru sau cugetul esențialității unui lucru, adică cuprinderea acelor note ale unui lucru, prin care el se distinge de oricare altul și fără de care n-ar fi ceea ce este”*²⁶. Aceasta ar fi deci o *reprezentare* mediată și comună, adică un concept. Intuițiile și senzațiile sunt tot reprezentări, dar se deosebesc de concept prin faptul că sunt *nemEDIATE* și *individuale*. Pe de altă parte, judecățile nu sunt reprezentări ci *determinări ale raportului dintre reprezentări*,²⁷ altfel spus dintre concepte.

Ultima parte din *logica curată* urmează îndeaproape corpus-ul modern al oricăru manual de logică: conceptele, judecățile, raționamentele și figurile

²³ *Ibidem*, p. 102.

²⁴ În cursul de logică se spune că *“elementele cugetării sunt conceptele, judecățile și raționamentele”* (p. 101).

²⁵ *“Conceptulu e aptulu originariu alu întielesului, că-ci elu capeta prein concepte materiale spre ale sale operatiuni ulterioare, precumu judeciale si ratiunamentele”* (p. 45).

²⁶ În termenii lui Bărnuțiu: *“Unitatea notelor esentiali ale unui lucru”* sau *“cugetulu esentialitatii unui lucru, adeca cuprinderea acelor note ale unui lucru, prein care acel’a se distinge de fiacare altulu, si for a de care n’ar’ fi ceea ce este”* (p. 46).

²⁷ *“Determinatiunea raportului certoru representatiuni”* (p. 113).

silogistice, sofismele, apoi definiția și diviziunea în calitate de metode ale logicii, terminând cu *argumentare*, ce cuprinde părțile argumentării, analogia, inducția. Judecățile sunt în număr de doisprezece (corespunzând listei kantiene din *Critica rațiunii pure*).

Logica aplicată se ocupă cu acele “condițiuni empirice cari ajută seau împedecă mintea în aplicarea legilor cugetării” (p. 177), tratând adică *speciile de erori*, în spiritul baconian al *Noului Organon*.

Ultima parte se ocupă cu “Metodologia logică aplicată”, adică cu acea parte a logicii care tratează despre dobândirea și transmiterea cunoștințelor (ceea ce, pentru gânditorii aristotelici în materie de logică – Augustin, Sf. Toma d’Aquino – se numea *dialectica*).

* * *

Câteva remarci scurte pot încheia excursul nostru. Cel mai notabil lucru ce ar distinge scrierea lui Bărnăuțiu este, cum am spus, terminologia, cu trei merite importante: precizia, consecvența și adecvarea la perioada europeană a istoriei filosofiei. Sunt exact lucrurile pe care nu numai Bărnăuțiu, ci și alți profesori ai epocii și le propuneau, într-un zel de pionierat specific perioadei moderne a României. Am văzut că încercări și elanuri similare au mai avut loc și înaintea activității Școlii Ardelene și în alte areale ale României decât Transilvania. De asemenea, generațiile următoare (cea a Războiului de Independență, cea a Unirii, cea a avântului interbelic) și-au formulat și ele idealuri similare. Noica, în anii optzeci, găsea filosofia românească purtând același stindard. Această constantă se datorează cel puțin în parte faptului că “școala românească de filosofie” n-a stat de fapt niciodată sub un concept unitar. Într-unul din cazuri, a fost *școală de filosofie*, dar europeană (“ai noștri tineri...”), asimilată scolastic și absolvită uneori brilliant (ceea ce nu înseamnă întotdeauna *ceva*), variantă al cărei merit poate fi apariția unor *buni profesori* ca Bărnăuțiu, Nae Ionescu ș.a., fără însă ca aceștia să aibă la dispoziție un cadru cultural adecvat, fiind deci, fără excepții, în situația de a face pionierat. În al doilea caz a fost *românească* dar nu *școală*, această a doua variantă fiind mai nouă; este vorba de filosofia “de grup” sau de cerc (cazul Păltiniș și nu numai), alternativă ale cărei merite incontestabile (reala emulație, micro-context cultural fecund) sunt însă dublate și astfel anulate de inconvenientele ce țin de însăși structura grupului: izolare, individualizare, delimitare de instituții și de alte grupuri, iar astfel imposibilitatea apariției unor culoare de comunicare. Pentru că școala din visul lui Noica se lasă așteptată (și fără ea nu există filosofie românească într-un sens “tare” al cuvântului), putem propune un concept “slab” al ei: filosofia românească în calitate de travaliu de identificare a unui profil și a unui vocabular.

CONSIDERATIONS ABOUT SIMION BĂRNUȚIU'S "LOGIC" - THE COURSE OF LOGIC PRINTED AT IAȘI, 1871**(Abstract)**

This paper is intended to present the content and a few commentaries upon an important work of the Romanian thinker and professor Simion Bărnuțiu. There is a large contemporary discussion among Romanian critics concerning the justifiability of the concept of a History of Romanian Philosophy. Some say that Romanian philosophy is such a late acquiring that one cannot speak of a real "history" of a specific Romanian philosophical thought; others say that Romanian philosophical thought must be understood as the whole history of the philosophical writings and essays that have ever been put both in Romanian language, on a Romanian territory or by a Romanian individual. In between, there are plenty of specific nuances. The main problems of such a context meet questions like "Is this or that Romanian work a real philosophical one?" My paper deals with the problem of integrating the logic of Simion Bărnuțiu into a history of Romanian logic. I present the parts and the main ideas of the Bărnuțiu's work of logic that has been published at Iași, 1871. The conclusion is that even if the 19th century Romanian scholarship is not an original one, there is an episode of Romanian adequacy to the European culture that is worth being considered a big part of a history of philosophy in Romania.